

Голові разової спеціалізованої вченої ради ДФ35.052.008
у Національному університеті «Львівська політехніка»

д. пед. н., доценту
Блавт О. З.

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента,
завідувача кафедри англійської мови технічного спрямування № 2
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Лавриш Юліани Едуардівни
про дисертаційне дослідження **Запотічної Марії Іванівни**
«РОЗВИТОК ОСВІТИ КОРИННИХ НАРОДІВ КАНАДИ»,
представленого на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки,
галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки

Актуальність дослідження зумовлена трансформаціями сучасних соціально-політичних реалій, що формують потребу у пошуку ефективних стратегій для консолідації та міжкультурної взаємодії представників різних культурних спільнот, етносів, релігій, носіїв різних світоглядних переконань як запоруки сталого розвитку кожної держави. Водночас, процеси економічної модернізації та глобалізації послаблюють роль держави як джерела національної або культурної ідентифікації. І, оскільки світовий інтеграційний процес сприяє поєднанню етнічних культур, суспільство має знаходити шляхи для налагодження діалогу та вияву поваги до культурної, релігійної, етнічної ідентичності представників різних корінних народів. Одним із таких шляхів є освіта, як масовий інструмент формування суспільної свідомості, що допомагає суспільству вирішувати проблеми співіснування різних національностей на території однієї країни.

Відомо, що етнокультурний образ Канади відрізняється різноманіттям, а суспільство демонструє зразковий приклад толерантності у відношенні до представників різних національностей та віросповідань. У Канаді живуть корінні спільноти, які зберігають традиції певної культури, що визначає їхню систему цінностей, стиль життя та мислення. Уряд країни підтримує корінні народи у їхньому прагненні до культурної ідентифікації, а представники системи освіти розробили адекватні педагогічні рішення проблем, пов'язаних з урахуванням інтересів представників усіх

етнокультурних груп суспільства. А відтак, звернення до зарубіжного досвіду Канади щодо розробки стратегій збереження національної самосвідомості є закономірним і актуальним для суспільства України, яке також є етнічно різноманітним та потребує розробки суспільно-інтегруючого механізму для подолання суспільних конфліктів, для гармонійного розвитку і мирного співіснування культур.

Сучасному поліетнічному суспільству необхідно будувати новий тип соціальних відносин, що ґрунтуються на принципах полікультурності і міжнаціонального спілкування. Залучення потенціалу освіти сприяє вирішенню цієї проблеми, тому що саме вчителі мають значний вплив на процес формування життєвих орієнтирів молоді, яка буде майбутнє країни і тих народів, до яких ця молодь належить. Таким чином, освіта створює синергію національної ідентифікації та інтеграції представників різних культур в єдину соціально активну й відповідальну спільноту, що є основою для загального державного сталого розвитку.

Актуальність теми роботи підтверджується її зв'язком з проблематикою наукових досліджень університетського рівня, оскільки вона є складовою наукового напрямку кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Теоретико-методичні засади професійного розвитку особистості». Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи «Теоретико-методичні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0116U004108).

Тема затверджена вченою радою Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка» (протокол № 3 від 12.10.2016).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

У дисертаційному дослідженні вперше на основі історико-педагогічного аналізу виявлено особливості розвитку освіти корінних народів Канади у контексті специфіки її історичного, політичного, економічного, соціального, культурного, релігійного розвитку як держави; обґрунтовано використання методологічних підходів у дослідженні (акмеологічний, конструктивістський, антропологічний, аксіологічний, структурно-функціональний, полікультурний, функціональний, історико-хронологічний, комплексний, порівняльний) і теоретичних засад освіти корінних народів Канади (теорії колективного, емпіричного, трансформативного навчання, ситуативного пізнання та соціального навчання); розроблено та представлено періодизацію розвитку освіти корінних народів Канади, що охоплює 4 періоди; виконано аналіз розвитку і забезпечення освіти корінних народів у Канаді на сучасному етапі (освіта та навчання у період раннього дитинства, шкільна освіта, професійна і вища освіта).

3. Нові факти, одержані здобувачем

Ознайомлення зі змістом анотації, дисертації та основних наукових праць дисертантки дало змогу визначити найбільш істотні теоретико-методологічні положення, прикладні висновки, які мають наукову новизну, зокрема, удосконалено та розширено наукові уявлення про основні поняття та терміни з проблеми освіти корінних народів Канади; про народну педагогіку індіанців, метисів, інуїтів; про внесок зарубіжних науковців у розвиток теорії і практики освіти корінних народів.

Уточнено зміст понять «освіта корінних народів», «традиційні знання», «народна педагогіка», «культуровідповідність навчальних програм», «асиміляція», «інтеграція».

Подальшого розвитку набули ідеї про застосування методологічних підходів в історико-педагогічних дослідженнях, забезпечення освіти корінних народів Канади на основі застосування теорії і практики народної педагогіки у період раннього дитинства, шкільної, професійної та вищої освіти. У науковий обіг введено значний масив друкованих та он-лайн джерел іноземними мовами з освітньої проблематики Канади, маловідомі факти та ідеї, що сприяють формуванню цілісної картини розвитку освіти корінних народів країни дослідження.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та публікацій М. І. Запотічної дає підстави для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність викладених авторкою результатів. Науковий апарат дисертації подано коректно, простежується логічний взаємозв'язок між об'єктом, предметом, метою дослідження, дослідницькими завданнями, реалізуючи які на засадах авторської концепції дисертантка ґрунтовно розробляє заявлену ідею.

Одержанню достовірних й обґрунтованих результатів сприяло використання комплексу взаємопов'язаних методів дослідження – *теоретичних* (аналізу, порівняння, систематизації, узагальнення, ретроспективного аналізу, термінологічного аналізу, системно-функціонального аналізу, наукової екстраполяції), *емпіричних* (бесіди з працівниками освітньої галузі для збору первинної педагогічної інформації; анкетування та інтерв'ювання освітян), *статистичних* (для здійснення аналізу якості освіти та кадрового забезпечення діяльності закладів освіти для корінних народів Канади).

Підвищенню ступеня обґрунтованості результатів дослідження сприяло ґрунтовне вивчення джерельної бази (303 найменування, з них 220 – іноземними мовами), що дало змогу здобувачці досить комплексно висвітлити різні аспекти досліджуваної проблеми, зокрема, проаналізувати нормативно-правову базу освіти корінних народів Канади та простежити її

генезу, визначити структурно-функціональні особливості й тенденції розвитку.

Концептуальною ідеєю дослідження є положення про те, що вивчення освітніх явищ в історичній ретроспективі, усвідомлення їхньої специфіки та екстраполяції у сучасну педагогічну реальність канадського досвіду є важливим джерелом для визначення стратегічних напрямів розвитку та розробки стратегій полікультурної освіти в різних регіонах України та використання українського етнопедагогічного досвіду в розвитку та розбудові національної системи освіти з метою виховання єдності та цілісності українського суспільства. Обґрунтовані авторкою результати свідчать про ефективність концепції дослідження, підтверджують незаперечну новизну й вірогідність зроблених висновків. Вони є достатньо апробовані на науково-практичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівня й висвітлені у наукових публікаціях здобувачки.

Не викликає сумнівів належний науковий рівень дисертації, що підтверджує володіння здобувачкою теорією досліджуваної проблеми і відповідними методами наукового пошуку. На основі викладеного вище можемо стверджувати, що наукові положення і висновки дисертаційного дослідження М. І. Запотічної є достатньо обґрунтованими й достовірними. Оформлення роботи відповідає чинним вимогам до наукових праць такого рівня.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Результати дисертаційного дослідження М. І. Запотічної мають теоретичну та практичну значимість, яка полягає в можливості використання його теоретичних положень та висновків у викладанні навчальних курсів із етнопедагогіки, порівняльної педагогіки та історії педагогіки; у розробці національної й інституційних стратегій розвитку полікультурної освіти в Україні; а також у проведенні подальших порівняльно-педагогічних та історико-педагогічних досліджень.

Результати дослідження, матеріали монографії «Ретроспектива розвитку освіти корінних народів Канади у компаративно-педагогічному дискурсі», розділу “The development of indigenous people education in Canada: theoretical and methodological framework” у колективній монографії “The actual problems of the world today” та база даних можуть бути корисними для викладачів закладів вищої освіти під час викладання дисциплін «Порівняльна педагогіка» та «Історія педагогіки», а також для розроблення навчально-методичного забезпечення, оновлення навчальних планів і освітніх програм з дисциплін історико-педагогічного спрямування. Результати дослідження впроваджено в освітній процес закладів вищої освіти України, що підтверджується довідками, посилання на які містяться в тексті дисертації.

6. *Оцінка змісту дисертації та її завершеність*

Заслуговує на увагу методологічний і ретельно виважений підхід дисертантки до структурування змісту роботи, яка складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, 7 додатків. Структура дисертації відповідає логіці визначених завдань, дозволяє реалізувати їх цілісно та комплексно.

Перший розділ дисертації «Теоретико-методологічні основи дослідження освіти корінних народів Канади» демонструє фундаментальну обізнаність Марії Іванівни з науковим доробком зарубіжних учених з проблеми дослідження та статистичними даними міжнародних і канадських організацій, що займаються безпосередньо вивченням освітніх питань корінного населення.

Цілком слушним та доцільним у роботі є ґрунтовний аналіз законодавчого забезпечення освіти корінних народів Канади. Загалом, авторка проаналізувала 55 нормативно-правових документів: законів, постанов, нормативних актів, наказів органів державної влади тощо, які безпосередньо або опосередковано впливали на становлення освіти корінних народів та визначали особливості її розвитку.

Цілком слушним вважаємо використання автором у дослідженні комплексу методологічних підходів, а саме: системний, структурно-функціональний, історико-хронологічний, функціональний, порівняльний підхід, полікультурний, культурологічний, конструктивістський, антропологічний, акмеологічний та аксіологічний підходи, що дали можливість здійснити ретельний аналіз поняттєво-термінологічного апарату дослідження. Зокрема, з'ясовано сутність таких понять як корінний народ, абориген, тубілець, перші нації, індіанець, метис, інуїт. З'ясовано критерії, відповідно до яких визначають приналежність особи до корінного населення, а також антропологічні і правові атрибути, що вирізняють корінні народи у Канаді, а відтак і відображені у забезпеченні навчальних можливостей канадців корінного походження.

Важливим аспектом роботи є ретроспективний аналіз становлення та розвитку освіти корінних народів, представлений у розділі 2 «Ретроспектива розвитку освіти корінних народів Канади». Нам імponує визначення чітких чинників змін розвитку освіти, на яких ґрунтується авторська періодизація: соціально-культурні, політичні, економічні та соціально-історичні.

Дисертантка також доводить необхідність та доцільність вивчення організаційно-педагогічних засад освіти корінних народів з метою формування глибокого розуміння основних характеристик сучасної системи формальної освіти корінних народів Канади», які викладені у розділі 3. Заслуговують позитивної оцінки висновки дисертантки, що в основу освіти і навчання у період раннього дитинства представників корінних народів покладено чотири основні фактори: когнітивний, соціальний, здоров'язбережувальний та сімейний, а пріоритетом освітньої політики у шкільній освіті є заохочення учнів корінного походження до підвищення

успішності та здобуття повної загальної освіти. Слушними та актуальними видаються міркування дисертантки щодо перешкод історичного, соціального, культурного, сімейного та індивідуального характеру, з якими стикаються учні-представники корінного походження на шляху до здобуття вищої та професійної освіти, а також урядові програми підтримки професійного навчання.

Цінним досягненням дисертантки є аналіз факторів, що сприяють підвищенню мотивації та покращенню освітніх показників (запровадження культуровідповідних навчальних програм; забезпечення взаєморозуміння між вчителями та учнями; реорганізація шкіл та реструктуризація навчальних класів з метою зменшення кількості учнів в одному класі; відкриття альтернативних шкіл, що відмінні від традиційних канадських загальноосвітніх шкіл і пропонують особливий філософський чи педагогічний підхід до навчально-виховної діяльності), запровадження програм підтримки навчання у школі (менторство, консультації, групи продовженого дня, літні табори з розвитку грамотності, інклюзивне лідерство). На нашу думку, саме ці фактори є ключовими для подальшого розгляду цього питання з екстраполяцією на Український освітній простір.

Заслуговує на підтримку акцентування Марії Іванівни на тому, що процес реалізації полікультурного виховання повинен здійснюватися відповідно до специфіки виховного середовища і відповідати соціокультурним умовам певного населеного пункту чи регіону, тобто повинна відбуватися трансформація змістових, методичних та організаційних елементів освітнього процесу відповідно до соціальної та культурної специфіки соціуму. Це полегшує процес інтеграції корінної спільноти в культуру більшості, зберігаючи при цьому культурну самобутність.

На позитивну оцінку заслуговують додатки до дисертаційної роботи, в яких представлено фактологічний матеріал, що унаочнює важливі аспекти зазначеного дослідження і доповнює його зміст.

7. *Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації*

У цілому високо оцінюючи наукове й практичне значення отриманих дисертанткою результатів, слід виокремити певні дискусійні положення та зауваження, а також висловити окремі побажання:

1. Другий розділ дисертації присвячено питанню ретроспективного аналізу освіти корінних народів, зокрема, авторкою розроблено авторську періодизацію освіти. На наш погляд, періодизація виглядала б більш цілісною та наочною, якби авторка представила її у порівняльній таблиці, визначивши розбіжності відповідно до нормативного, історичного, організаційного та змістового критеріїв.
2. На нашу думку, дисертація суттєво виграла б, якби дисертантка приділила більше уваги системі підготовки вчителів для викладання у школах або коледжах для корінних народів, зокрема мови, адже не всі школи та заклади дошкільної освіти забезпечені викладачами саме з

представників корінних народів, а представники корінних народів не завжди обирають професійну освіту в галузі педагогіки.

3. З огляду на актуальність імплементації інклюзивної освіти в широкому сенсі в Україні, вважаємо за доцільне проаналізувати канадський досвід такого підходу до розв'язання проблеми освіти корінних народів з метою розроблення оптимального рішення подібних проблем в Україні.
4. На нашу думку, видається дещо неповним та неточним представлено у роботі розуміння основних принципів трансформативного навчання відносно освіти корінних народів. Процес описаний в дослідженні більше стосується етапів психосоціального та когнітивного розвитку, які є природними віковими структурами, що змінюють одна одну в процесі життя та освіти. На відміну від трансформативного навчання, яке пов'язане з подоланням власних соціально-культурних зумовленостей, зміною ціннісних орієнтацій та критичним вивченням своїх переконань. Варто було б глибше розкрити цей підхід та визначити на яких етапах та за яких умов відбуваються саме трансформативні зміни особистості в рамках зазначеної проблематики дослідження.
5. Робота не позбавлена окремих огріхів технічного характеру. Проте, висловлені зауваження, побажання і дискусійні положення не заперечують позитивної оцінки наукового рівня дисертаційної роботи.

8. Повнота викладення результатів в опублікованих працях

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 19-ти працях дисертантки (з них – 10 одноосібні): розділи у 2 колективних монографіях; 7 статей у виданнях, включених до наукометричних баз даних (серед них 5 – у виданнях, що водночас належать до переліку наукових фахових видань України); 2 статті наукових фахових видань України; 1 – у періодичному фаховому виданні іншої держави; 1 – в інших виданнях України, 6 праць апробаційного характеру. Результати аналізу публікацій здобувачки засвідчують повноцінне висвітлення в них основних положень та результатів виконаного дослідження.

9. Ідентичність змісту анотацій та основних положень дисертації

Зміст анотацій українською та англійською мовами відображає зміст дисертації та досить повно висвітлює її основні результати та висновки.

10. Висновок

Результати аналізу дисертації, анотацій українською та англійською мовами, опублікованих праць дають підстави для висновку про те, що дослідження Запотічної Марії Іванівни «Розвиток освіти корінних народів

Канади», є завершеним, самостійним науковим дослідженням, що слугує вагомим внеском у розвиток актуального напрямку вітчизняної педагогічної науки і практики.

З огляду на актуальність теми, наукову новизну отриманих результатів та їхнє практичне значення висновуємо, що дисертація «Розвиток освіти корінних народів Канади», відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її авторка Запотічна Марія Іванівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови
технічного спрямування № 2
Національного технічного
університету України «Київський
політехнічний інститут імені
Ігоря Сікорського»

Юліана ЛАВРИШ

Підпис Лавриш Ю. Е. засвідчую:

учений секретар
Національного технічного
університету України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського»

Валерія ХОЛЯВКО